

Gazdaság

szithub.com/dolgozatok

Fejezetek

A gazdaság fogalma és felosztása

NKP

1

2

A gazdaság színvonalának jellemzése

NKP

3

A piacgazdaság és globalizáció

NKP

4

Centrumok és Perifériák

NKP

5

A transznacionális vállalatok a globális gazdaságban

NKP

6

Az állam szerepe a gazdaságban

NKP

7

Gazdasági integrációk és nemzetközi szervezetek

NKP

8-9

A gazdaság fogalma és felosztása

Gazdaságszerveződési egységet

- **gazdaság**: az emberi szükségletek és igények kielégítésére végzett tudatos tevékenységek rendszere, amely folyamatosan változik.
- A gazdaságnak rengeteg szintje van (pl.: családi szinten is értelmezhető, egy régióra is értelmezhető, de akár nemzetközi szinten is vizsgálható).
- A **háztartás** a gazdaság legkisebb egysége (pl.: megszervezzük, hogy ki megy dolgozni, ki takarít vagy hogy megjavítjuk-e az autót vagy szerelőhöz visszük).
- A **nemzetgazdaság** alatt egy ország gazdasági tevékenységeit értjük. Ebből számos statisztikai adatot levonhatunk például, milyen az adott ország gazdasági helyzete vagy hogy milyen a gazdasági fejlődés üteme.
- A **világgazdaság** alatt pedig az egész emberiség gazdasági tevékenységének összességét és ennek rendszerét értjük.
- **A gazdaságföldrajzban óriási szerepe van a vállalatoknak is.** Jellemezhetjük egy-egy vállalat földrajzi elhelyezkedését, annak üzei és más vállalatok között kialakult kapcsolatokat. Sokszor ezek a vállalatok gazdaságának nagyobb a jelentősége, mint országnak (pl.: A Volkswagen által előállított gazdasági érték közel kétszerese Magyarországnak).

Gazdasági szektorok

Gazdasági szektor	A szektorba tartozó gazdasági ág	Példák a szektor ágaira
Primer szektor	A nyersanyagokat előállító, illetve ki- és megtermelő tevékenységek	Mezőgazdaság, Erdőgazdálkodás, Bányászat
Szekunder szektor	A nyersanyagokból feldolgozott terméket készítő tevékenységek	Ipar, Építőipar, Energiaellátás
Tercier szektor	A szolgáltatásokat foglalkozó gazdasági szektor	Üzleti- , Lakossági- és Közzolgáltatások
Kvaterner szektor	Az információtovábbítás és tudáshoz köthető tevékenységek	Tudásgazdaság

A gazdasági szektorokon belül gazdasági ágakat (pl. feldolgozóipar), ágazatokat (pl. gyógyszergyártás) különítenek el. Így részletesebben is be lehet mutatni a gazdaság jellegzetességeit. **A gazdasági szektorok között szoros kapcsolat van és kölcsönösen igénylik egymás jelenlétét** (pl.: Az építőipar sok nyersanyagot igényel a primer szektor ágaitól).

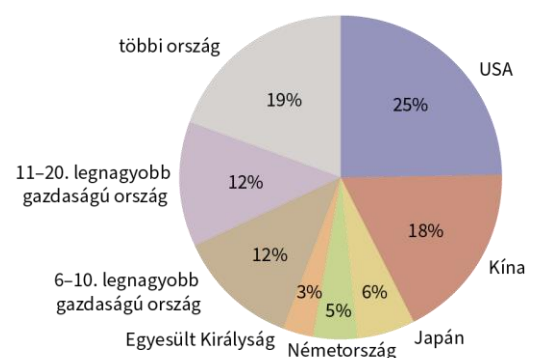
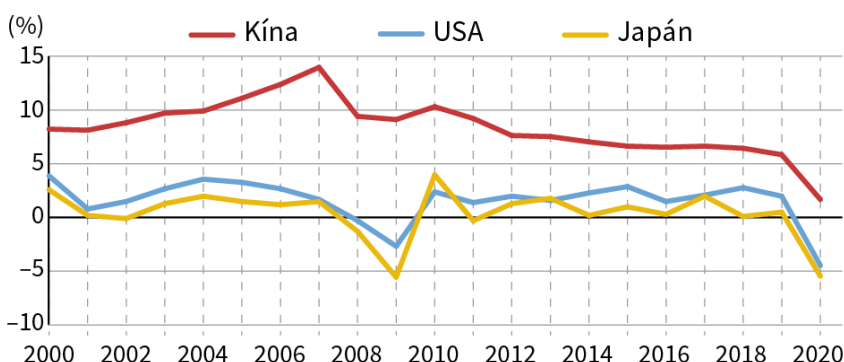
A gazdaság színvonalának jellemzése

A nemzetgazdaság mérete és változása

- A nemzetgazdaság méretére és változásait leggyakrabban a GDP és GNI adataiból tudjuk
- **GDP: „Gross Domestic Product” (Bruttó Hazai Termék)** - A GDP egy ország területén előállított végső felhasználásra kerülő termékek és szolgáltatások összértéke.
- **GNI: „Gross National Income” (Bruttó Nemzeti Jövedelem)** – A GNI az adott ország lakosai által és a vállalatokban megtermelt, végső felhasználásra kerülő termékek és szolgáltatások összértéke.
- Ezeket a mutatókat valamilyen pénznemben adják meg (amerikai dollár, euró, forint)
- Sokszor azonban figyelembe kell venni azt, hogy egyes országokban ugyanannyi pénzből több terméket lehet vásárolni az adott országban. Ez a vásárlóerő-arányos GDP (más néven **„Purchasing Power Parity”** vagy **PPP**).
- Egy **gazdaság fejlődési ütemét**, úgy kapjuk meg, hogy az idei évi GDP-ből kivonjuk az előző évit. Az így kapott értéket **százalékba** váltjuk. (Ha egy az idei GDP kisebb az érték negatív)

A gazdasági fejlettség vizsgálata

- Az országok gazdasági fejlettségi szintének bemutatásához az egy főre jutó GDP vagy GNI mutatót használják (**GDP/fő** vagy **GDP per capita**).
- A **„GDP per capita”** mutató kiszámolásához elosztják az ország GDP-jét az ország lakosainak számával.
- Egy ország fejlettségét azonban más mutatókkal is ki lehet fejezni.
- Ilyen például az **„Emberi Fejlettségi Mutató”** (**„Human Development Index”** azaz **HDI**).
- Ennek kiszámításához az egyfőre jutó PPP-n számított GDP mellett az születéskor várható élettartamot és az országot jellemző iskolázottságot is figyelembe veszik.

A piacgazdaság és globalizáció

A piacgazdaság jellemzői

- A piacgazdaság magántulajdonra épül. A megtermelt áruk tulajdonosai pedig, úgy gazdálkodnak, hogy nyereséget, azaz profitot érjenek el.
- A gazdaság szereplői az árukat vagy szolgáltatásokat a piacokon cserélik ki egymással. A piacgazdaság „tiszta” formájában a piaci árak szabályozzák a javak termelését és elosztását, a gazdaság szereplői között pedig szabad verseny van
- A piaci csere mellett kölcsönösségi alapú csere, az újraelosztás (pl.: adókból beszedett pénzből új park építése) és az önellátás (pl.: kaját veszel) biztosítják az igények kielégítését
- A kapitalizmus történetét a földrajzi bővülés jellemzi: a piacgazdasági viszonyok az elmúlt évszázadokban a világ egyre nagyobb részén lettek uralkodók

Globalizáció

- globalizáció: a gazdasági viszonyok világméretű rendszerbe való szerveződése, amely történelmi folyamatok eredménye
- Ma a globalizáció új formákban és új szereplőkön keresztül létezik. A nemzetközi világvállalatok (pl.: Apple, Amazon, Tesla) világgazdasági súlya növekedett.
- Olyan termékek jelentek meg, amik szinte az egész világon kaphatók (pl.: CocaCola)
- A globalizáció és a technikai fejlődés eredménye, hogy felgyorsult az áruk és szolgáltatások áramlása. (pl.: repülőgép feltalálása, internet létrejötte, elektronikus pénztalások)
- A globalizáció hatására a társadalmi szokások (pl.: internetezés) és kulturális termékek terjedtek, keveredtek és egyesültek is.

A globalizáció akadályai

- A globalizáció során egyes társadalmi rétegek között nőttek az egyenlőtlenségek, így a gazdasági folyamatok globális megszerveződése ezeken a differenciákon is alapul. Például a vállalatok kihasználják az olcsó munkaerőt az átlagnál jóval szegényebb országokban.
- Ezért a globalizáció, így a világ különböző részei közötti munkamegosztáson is alapul
- A globalizáció által fenntartott különbségekkel és egyenlőségekkel szemben úgynevezett globalizációkritikus mozgalmak alakultak

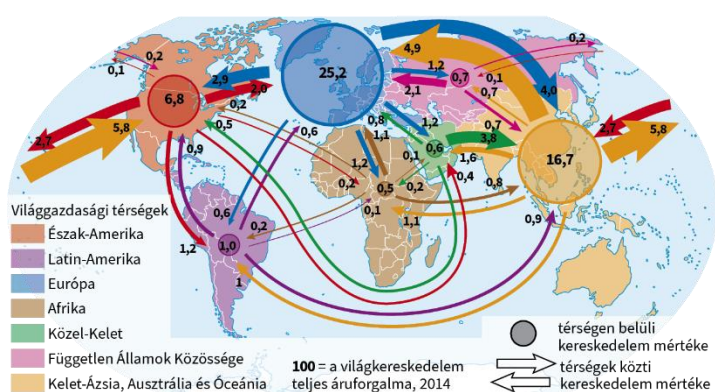
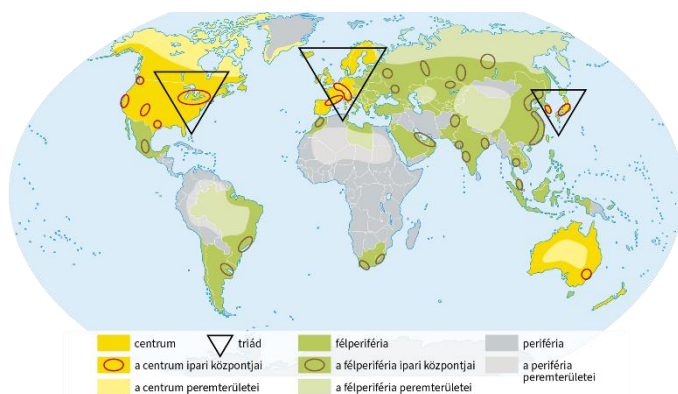
Centrumok és perifériák

A munkamegosztás a centrumok és perifériák között

- A világgazdaság egyes térségei különböző szerepet töltenek be a termelési folyamatokban, így területi munkamegosztás jön létre a centrum és a periféria között. A centrumot és a perifériát a jövedelmezősége különbözteti meg
- **centrum**: olyan terület, ami a munkamegosztásnak köszönhetően nagy bevételű
- **félperiféria**: olyan terület, ami köztes bevételű a centrumhoz és a perifériához képest
- **periféria**: olyan terület, ami a munkamegosztásnak köszönhetően kisebb bevételű
- A periféria „fejletlensége” elsősorban nem annak belső tulajdonságaiból következik, hanem a centrum által megszervezett munkamegosztás eredménye
- **Gazdasági erőter**: Az az ország vagy térségcsoport, amelynek gazdasági szereplőit szoros gazdasági kapcsolatok fűzik össze.

Változatlan centrumok és perifériák a világgazdaságban

- A globális világgazdaság a 16. században, nyugat-európai centrummal jött létre.
- Napjainkban Észak-Amerika (Kanada, USA), Nyugat-Európa és Japán a világgazdaság három centrumtérsege. Ez a három térség, a **triád** összpontosítja a világkereskedelem legnagyobb hányadát.
- Ezekben a térségekben összpontosultak a magas értéket előállító, magasabb munkabérű tevékenységek.
- Mellettük egyre fontosabbá vált a **BRICS-országok** szerepe a világkereskedelemben.
- BRICS-országok: Brazília, Oroszország, India, Kína, Dél-afrikai Köztársaság.

A transznacionális vállalatok a globális gazdaságban

A transznacionális vállalatok kialakulása

- **Transznacionális vállalat**: Olyan vállalat, amely tevékenységét országhatárokat átívelően végzi, a termelését világszinten szervezi meg (**TNC**)
- A **TNC**-k kialakulása nagyjából a kapitalizmussal és a globalizációval egyidős, viszont a 1970-es évek gazdasági átalakulásai miatt megnőtt a súlyuk a világgazdaságban
- A termelés egyes szakaszait a **TNC**-k más telephelyeken és országokban végzik
- A termelés egyes szakaszait más vállalatok végzik (pl.: A telefon kameráját nem maga a telefongyár készíti)
- Ezért a termelés nagy részben a **beszállítókon** is alapszik

A transznacionális vállalatok működése

- A **TNC**-k a tevékenységeiknek a helyét a földrajzi adottságok is befolyásolják, magyarul kihasználják egyes országok adottságait. (pl.: olcsó munkaerő stb.)
- Ez a lépés nagyon fontos, hogy **a vállalat legkisebb ráfordítással a legnagyobbat profitálja.**
- A **TNC**-k kihasználják és alakítják a centrum-periféria viszonyokat.
- A legtöbb **TNC** központja a centrumban, a leányvállalataik pedig a perifériákon vannak.
- Egyes esetekben a TNC termelésének szakaszait különböző helyeken végzik.
- A telephelyek láncszerűen kapcsolódnak egymáshoz (**termelési lánc**).
- **A termelés általában három féle módon folyik:**
 - A centrumban történik a magasabb profittartalmú tevékenységeket (marketing, kutatás-fejlesztés, dizájn) a centrumban végzik, az alacsonyabbakat (összeszerelés, könyvelés, ügyfélszolgálat) pedig a félperifériákon és perifériákon.
 - Az egyes részegységeket más-más helyeken gyártják és ezeket az egységeket pedig egy helyen szerelik össze.
 - A leányvállalatok különböző termékek gyártására szakosodnak és a termékeiket pedig a nemzetközi kereskedelemben cserélik ki.
- Manapság a beszállítók egyre nagyobb szerepet játszanak a **TNC**-k működésében, ezért a legtöbb termék alkatrészei más-más gyártóktól származnak.
- Példa **TNC**-re: Walmart, Amazon, Volkswagen, Toyota, Shell

Az állam szerepe a gazdaságban

Az állam szerepe

- A piacgazdaságban az állam biztosítja a gazdasági rendszer működését és kialakítja gazdaság működésének szabályait.
- Az állam a gazdaságpolitikán keresztül egyensúlyoz a gazdaság szereplői között.
- Az állam maga is tulajdonos, számos országban gazdaságpolitikai szempontból is fontos és közszolgáltatásokat végző vállalatokat, földeket, ingatlanokat tulajdonol (állami vagyon).
- Az állam közszolgáltatásokat is biztosít az állampolgárainak. A közszolgáltatások biztosításával az állam gazdasági értéket termel, ami növeli GDP-t.
- Az állam termelő és fogyasztó szerepet is betölthet.

Államok a centrumokban és a perifériákon

- Az, hogy milyen módon biztosítja az állam a piacgazdaság működését, jelentősen különbözik a világgazdaság centrumtérsegeiben, a félperiférián és a periférián
 - **Centrumban:** A centrumországok egyes vállalatai a globális gazdaságban vezető pozíciókat foglalnak el. A (fél)perifériákról beáramló erőforrások biztosítanak a társadalom számára viszonylagos jólétet és közszolgáltatásokat.
 - **Félperifériában:** A gazdaságpolitika középpontjában a centrumországokhoz való felzárkózás áll, aminek lehetőségét a hazai tőke segítségével vagy a minél szélesebb világpiaci nyitással próbálnak elérni.
 - **Perifériában:** Az itt maradó erőforrások a felzárkózáshoz, ezért az állam sokszor a hadsereg támogatásával biztosítja hatamát, míg a földtulajdonosok érdeke a világpiaci nyitás, hogy exportálhassák agrártermékeiket.

Az állam különböző földrajzi léptekben

- Az állam különböző földrajzi léptekben működik
- A legtöbb országban nagy jelentősége van a regionális léptéknek (tartományok, megyék)
- A központi állam a település szintű önkormányzatoknak is adhat bizonyos feladatokat és állami jogosultságokat. Az állami feladatokat nem csak az állami szereplők végezhetik
- A TNC-k működését is az állam szabályozza törvényekkel, gazdaságpolitikával, nemzetközi egyezményekkel. Az állam segítheti a TNC-ket enyhítésekkel és betelepülési támogatással

Gazdasági integrációk és nemzetközi szervezetek

Gazdasági integrációk kialakulása

- A világgazdaság globalizálódása szükségessé tette az **államok közötti együttműködést**
- Az együttműködések révén más országok piaca elérhetőbbé válik az adott ország számára és ideális esetben, az egyenrangú országok együttműködése **kölcsönös előnyöket** jelent
- Ugyanakkor az együttműködés korlátokat von magával és az országoknak együtt kell döntést hozniuk a különböző gazdasági kérdésekről
- **Gazdasági integráció** (ez a fogalom kettős jelentésű)
 - Egyrészt így hívjuk az országok közötti együttműködés mélyülését
 - Másrészt a mélyülés során létrejött intézményeket
- A **gazdasági együttműködések összehangolására létrejött szervezeteknek** két típusa van:
 - **Ágazati együttműködés**: Ezekben a szervezetekben egy-egy gazdasági szektor ügyeire összpontosítanak (pl.: OPEC, WTO, IMF stb.), ezek nem gazdasági integrációk, hanem nemzetközi szervezetek
 - **Regionális gazdasági integrációk**: Egy-egy földrajzi nagyrégió országait összefogó gazdasági integrációk (pl.: Európai Unió, USMCA)

Gazdasági integrációk szintjei

- A gazdasági integrációk különböző mélységűek lehetnek. Az együttműködések új országok csatlakozásával bővíthetnek, de országok ki is léphetnek és integrációk meg is szűnhetnek
- A gazdasági integrációknak különböző szintjei vannak:
 - **Preferenciális övezet**: bizonyos árukra és szolgáltatásokra kölcsönös kereskedelempolitikai kedvezményekben állapodnak meg az integráció tagjai
 - **Szabadkereskedelmi övezet**: az áruk és szolgáltatások áramlása előtti akadályokat felszámolják, de nem hangolják össze az együttműködést a kívülálló országgal
 - **Vámunió**: a tagországok az unión kívüli országokkal összehangoltan lépnek fel a gazdasági és kereskedelmi kérdésekben
 - **Közös piac**: az áruk és szolgáltatások mellett a munkaerő és a tőke is szabadon áramlik a tagállamok között
 - **Gazdasági unió**: az előbbiek mellett összehangolják a gazdaságpolitikát
 - **Monetáris unió**: az integrációnak közös pénzügypolitikája és fizetőeszköze van

Az ENSZ és az EU és szervezeteik

- Az egyesült nemzetek szövetsége (ENSZ) a világ szinte valamennyi országát tömörítő politikai szervezet.
- Működésének középpontjában a nemzetközi béke és biztonság megőrzése áll.
- Gazdasági, szociális, kulturális és emberi jogi kihívásokra keres válaszokat nemzetközi szinten, szuverén tagállamok együttműködésével.
- Alapítása: 1945, San Francisco
- Központ: New York, Egyesült Államok
- Az ENSZ fontos szakosított szervei:
 - WB: Világbank (World Bank)
 - FAO: Mezőgazdasági és Élelmezési Szervezet (Food and Agriculture Organization)
 - IMF: Nemzetközi Valutaalap (International Monetary Fund)
 - ILO: Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (International Labour Organization)
 - WHO: Egészségügyi Világszervezet (World Health Organization)
 - WTO: Kereskedelmi Világszervezet (World Trade Organization)
 - IAEA: Nemzetközi Atomenergia-ügynökség (International Atomic Energy Agency)
 - UNESCO: Az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete
 - UNICEF: Az ENSZ Gyermekalapja és Segédszerve
- Az Európai Unió (EU) egy Európai, a gazdasági integráció szintjére eljutott szervezet
- Alapítása: 1957, Róma
- Központja: Brüsszel, Belgium

